

Семейството В ислямската традиция

В османското общество през XVI до началото на XX век преобладаващият вид е разширеното семейство, което на свой ред се вписва в по-широката социална единица, каквато е родът. Според османските данъчни регистри, семейството се нарича хане /домакинство/ и се състои средно от пет души. Но това домакинство не съвпада с простото нуклеарно семейство. Почесто домакинства, които спадат към три различни поколения на едно и също семейство живеят в обща социално-икономическа единица, разположени около общ вътрешен двор. Разширеното семейство

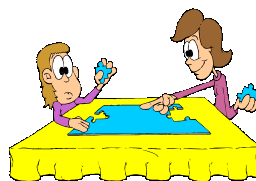
Картината “Помакини” на Н. Тахтунов, 1926 г.

произвежда и потребява заедно, като се грижи за всички членове на трите поколения. Както в много други традиционни общества, бракове между хора от различно вероизповедание се срещали много рядко. Жената е била важен член на тради-

ционното семейство и нейното положение вътре в него и в обществото не отговаря на ролята ѝ в производството. Престижът ѝ нараствал с възрастта и родените от нея деца, но зависимостта на жената от мъжете в семейството се разпростира отвъд брака и я поставя в положение на средство за производство, което се прехвърля от едно семейство в друго. Тя имала цена и се продавала под формата на откуп. Това е така нареченият “брачен дар” в ислямското право, който се плащал на два пъти и всъщност принадлежал на самата жена, като ѝ давал известна икономическа сигурност в случай на развод или овдовяване. Ислямският закон изисквал “брачния дар” да се плати на две части – най-напред в предплата и отсрочена част, която се плаща от наследството в случай на развод или смърт на съпруга. За да стане бракът официален, булката трябва публично да признае, че брачният дар е платен, като надеждно се вписва в съдебния регистър. Каноничното право задължавало жена, обявена от съпруга си за “разведена оттук насетне” да изчака най-малко два месеца, преди да се омъжи повторно. Това конкретно предписание повсеместно се спазвало. Плащането на издръжка се решавало от съда по молба на съпругата не само в случаите на официален развод, но и ако съпругът просто напуснал къщата или не обезпечавал достатъчно семейството си.

Както всички традиционни общества, така и османците през шестнадесети век гледали с много лошо око на извънбрачните връзки и деца с неустановен баща. Според ислямския закон наказанието за прелюбодейка, чието “престъпление” е доказано, било пребиване с камъни. Но още в най-ранните години на исляма били въведени допълнителни условия, които правели прилагането на това наказание почти невъзможно. През деветнадесети век започват значителни промени в живота на османските

жени, които водят до трансформации в семейната структура. През 1858 г. е въведен Поземленият закон, който дава еднакви наследствени права на всички деца, без оглед на техния пол. През този век личният живот и семейните отношения са длъжни да се подчиняват на законите, установени от държавата. Множеството наредби, засягащи брака целят закрила на семейната институция - да не се плаща откуп за булката или той да е в различен размер според имущественото положение на хората. Тези промени бележат прехода към живот в модерна държава и модерно общество, основани на един-единствен и общовалиден правен кодекс.

Сравнете двата текста. Първият се отнася до преди исляма и отразява една патриархална и полигамна семейна структура, а вторият показва променената ситуация в края на шестнадесети век. Изведете в таблица промените, настъпили в семейните структури и отношения в брака до и след исляма.

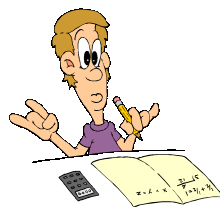
“При арабите до преди исляма бракът не е имал никаква друга тежест, освен като обикновен сексуален съюз. На омъжената жена не гледали като на съпруга. Ако не роди син, дори да умре, на мъжа ѝ не поднасяли никакви съболезнования. Цената за девойката получавал баща ѝ или най-близкият роднина от мъжки пол. Основният принцип бил, че жената се пада на онзи, който плати най-много и това правило повсеместно се спазвало. Съществувал и друг вид брак, който се основавал на взаимна размяна. Тъй като той бил особено унижителен за жените, Пророкът го обявил за противозаконен” Илбер Ортайлъ, Семейството в ос-

манското общество, Балкански идентичности III, С., 2003/.

“Противно на обичайните предположения, полигамията не е била широко разпространена в османското общество. Успели са да го забележат дори някои европейски пътешественици. Соломон Швайгер, германски протестантски свещеник, който прекосил Турция към края на шестнадесети век отбелязва следното: “Турците властват над цели държави, а над тях властват жените им. Турските жени се разхождат и забавляват много повече от всички останали. Полигамия няма. Сигурно са я изпробвали и после са се отказали, защото води до прекалено много главоболия и разходи. Разводите са рядкост, защото тогава мъжът трябва да заплати с пари и стоки, а дъщерите остават при майката”. Ислямският закон изисквал, за да бъде бракът официален, булката публично да признае, че брачният дар е платен и той е лична нейна собственост. Бракът трябва да се впише в съответен съдебен регистър. В противен случай мъжът и жената получавали призовка да се явят в съда за “извънбрачно съжителство”, а незаконната им връзка надлежно се вписвала в същия регистър.”/Илбер Ортайлъ, Семейството в османското общество, Балкански идентичности III, С., 2003/.

Организирайте мозъчна атака с цялата група по проблема: “Защо мюсюлманската религия подчинява съществуващия обичай, като внася в него нови промени и в чия полза са те?” Записвайте всяко предложение на постер, след това групирайте близките по смисъл и накрая изведете основните причини.

Подчертайте верните твърдения и се аргументирайте при обсъждането им в малка група, а след това групата да се договори и представи становището си пред всички:

Характеристики на брака и семейството в османското общество:

- В османското общество преобладаващият вид семейство е нуклеарното;
- Домакинства от три различни поколения живеят като обща социално-икономическа единица в домове, разположени около общ вътрешен двор;
- Разширеното семейство произвежда и консумира заедно;
- Браковете между хора от различни вероизповедания се срещали често;
- Полигамията е била широко разпространена в османското общество;
- Браковете се вписват в съдебния /кадийски/ регистър;
- Брачният дар е собственост на жената;
- За да се обозначи фактическата раздяла между съпрузите в кадийските регистри се използва терминът “невъзможност за съвместен живот”;
- Жената, обявена от съпруга си за разведена, трябвало да изчака най-малко три месеца.

Коментирайте следния текст:

“Извършването на прелюбодеяние трябвало да се докаже с показанията на най-малко четирима свидетели мъже. Това конкретно правило често се прилагало

в османското правораздаване, където съдиите като цяло се въздържали да произнасят решения за “официално доказано прелюбодейание”, тъй като за него се налагал затвор или пребиване с камъни за жената. В цялата османска история има само един пример, когато е отсъдено и изпълнено пребиване с камъни. Случаят предизвикал сериозно негодование в средите на учените богослови.” Илбер Ортайль, Семейството в османското общество, Балкански идентичности III, С., 2003/

Краткото описание на ислямската традиция в отношението към семейството е направено въз основа на Корана и студията на Илбер Ортайль “Семейството в османското общество”. Основните източници, които авторът използва са протоколните книги на шериятския съд/кадийски регистри от различни периоди и райони на империята/, пътеписи и хроники.

Въпроси за дискусия:

- Срещат ли се сега такива наказания и защо?
- Има ли сега изневери и как се санкционират те?
- Организирайте дебат на тема: “За и против убийството за прелюбодейство”.
- Запишете разкази на бабите си или други възрастни жени, за да разберете когато те са се женили: “Имало ли е “Сватбен дар” или чували ли са за такова нещо от своите баби?”; “Кой го е давали на кого?”; “Кой се е ползвал от него и как се е наследявал?”
- Дискутирайте събраните записи, като отчитате факта, че “брачният дар” не е зестрата, която булката носи в къщата на съпруга си след сватбата, а парите или стоката, която младоженецът дава за момата.

Младоженци от Якоруда, 70-те години на XX век